

THE MARCH AMULET BETWEEN NATIONAL IDENTITY AND GLOBALIZATION

Delia Anamaria Răchișan

Lecturer, PhD, Technical University of Cluj-Napoca - Baia Mare Northern University
Center

Abstract: This paper aims to highlight two levels of approach: on the one hand, the Romanians March Amulet terms of national identity, and on the other hand, the trinket of other nations in terms of globalization.

Even if the question of paternity can not arise, it was found that the March Amulet predominates the Thracian–Dacian space. The March Amulet (ancestral, traditional and contemporary) from all the regions of our country–Banat, Bucovina, Crișana, Dobrogea, Maramureș, Moldova, Muntenia, Oltenia, Transylvania–emphasizes the unity in diversity. The March Amulet encountered at the peoples of Southeast European countries–Albanians, Bassarabians, Bulgarians, Macedonians, Greeks, Serbs, etc.–potentiate the comparative–analytical perspective. Appealing to the diachronic and synchronic analysis we highlight why the trinket is unique for each nation. Sometimes the March Amulet becomes an identity brand, other times, especially in the Balkan cultural space, tends to become a universality.

Keywords: March Amulet / trinket, national identity, globalization.

1. Introducere

Mărțișorul¹ nu este specific doar românilor sau comunităților etnice din România. Românii din diasporă prețuiesc mărțișorul la fel de mult. Întâlnim mărțișorul și la alte popoare – albanezi, basarabeni, bulgari, greci, macedoneni, sârbi –, inclusiv la comunitățile de români care trăiesc în alte țări sau la comunitățile etnice care trăiesc în România și care au intrat în contact cu manifestările cu caracter ritualic ale românilor – aromâni, evrei, istroromâni, germani, maghiari, sași, secui, sârbi, tătari, turci, ucrainenii etc. Mărțișorul este răspândit în toată zona balcanică, mai exact în țările din sud-estul Europei. Niciun popor nu deține paternitatea mărțișorului, însă remarcăm originea daco-tracică a mărțișorului. Legende, practicile ritual-simbolice, specifice realizării mărțișorului, sunt asemănătoare în toate zonele etnografice din spațiul cultural balcanic. Pentru fiecare popor, pentru fiecare comunitate etnică, mărțișorul este unic. Sunt situații când mărțișorul potențează patriotismul, naționalitatea purtătorului (funcție identitară).

¹ Acest articol este o formă restrânsă a unui studiu amplu în curs de apariție.

2. Mărțișorul românilor și identitatea națională

În spațiul cultural românesc, din trecut până în prezent, s-au remarcat mai multe tipuri de mărțișoare². Reamintim câteva nomenclaturi: mărțișor ancestral (aluzie la legende de Babei Dochia); mărțișor tradițional (șnurul îngemănat, de obicei în alb și roșu și cu canafi la capete de care se anina o monedă; mărțișorul cu crucea Sfântului Andrei); mărțișorul virtual; mărțișorul contemporan (de șnur se anină obiecte-simbol care vestesc primăvara – flori de primăvară, păsări călătoare sau semnifică iubirea – inimioare, norocul – potcoava, hornarul, trifoiul cu patru foi).

Exemplificăm câteva mărțișoare care inserează un cumul de semnificații. Șnurul îngemănat, canafii, unul alb și unul roșu, ne duc cu gândul la mărțișorul tradițional și sugerează masculinul și femininul, iarna și vara, o dialectică a contrariilor care se armonizează. Drapelul în miniatură subliniază patriotismul purtătorului – o funcție identitară (foto 1a); cartea în miniatură, acroșată de mărțișorul tricolor cu flori tricolore la capete inserează un crâmpei de istorie, (re)actualizează date importante despre semnificația istorică a Zilei Naționale a României – „1 Decembrie”, funcție social-educativă (foto 1b). Menționăm că, de obicei, cetina sau ramura verde așezată sub un mărțișor sugerează sănătatea. În acest context, sesizăm magia simpatetică – vitalitatea cetinei / crenguței verzi se transferă asupra purtătorului. Pe de altă parte, prin ramura respectivă se alungă ghinionul, neșansa, malignul, starea maladivă – cetina veșnic verde / crenguța verde are proprietățile unei mături cu funcție apotropaică. Începând cu anul 2007, anul integrării României în Uniunea Europeană, mărțișoarele tricolore au apărut în toate regiunile țării noastre (foto 1c; foto 1d).

3. Mărțișorul la popoarele din sud-estul Europei

Popoarele din sud-estul Europei acordă o atenție deosebită mărțișorului. Albanezii, basarabenii, bulgarii, grecii, macedonenii, sârbii valorifică mărțișorul, acordându-i o atenție deosebită mărțișorului-suvenir. Analizăm succint mărțișoarele fiecărui popor menționat anterior, punând accent pe marca identitară și pe globalizare.

Mărțișorul albanezilor, confecționat din bumbac, mătase sau lână, este bicolor (alb-roșu); multicolor (alb-negru-roșu-galben)³.

Româniibasarabeni poartă mărțișorul transmis din generație în generație, aspect avizat de lingvistul basarabean Polihronie Sârcu: „La 1 martie bătrânele leagă copiilor la gât, la mână și la piciorul stâng un găitan alb-roșu, ca aceștia să nu se îmbolnăvească. Copiii îl poartă o lună”⁴. În Republica Moldova, mărțișorul are un status aparte. Banca Națională a Moldovei a pus în circulație în 23 februarie 2014 o monedă comemorativă bătută în argint, dedicată Zilei Mărțișorului. Aversul monedei conține: stema Moldovei, anul 2014, valoarea nominală de 50 de lei. Reversul monedei inserează anumite simboluri: în centru, imaginea unui mărțișor-simbol al primăverii, de jur împrejurul monedei este gravată cu majuscule inscripția MĂRȚIȘORUL, șase

² vezi despre mărțișorul tradițional din Maramureș, la Delia-Anamaria Răchișan, „March and the March Amulet”, in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, nr. 10 / year 6, March, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, pp. 15-18; la Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, pp. 178-182;

³ Natalia Golant, *Morfologia și geografia unei practici est-europene și balcanice*, în *Mărțișorul*, Coordonatori: Mihaela Bucin, Natalia Golant, Otilia Hedeșan, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2016, p. 20.

⁴ Polihronie Sârcu, apud Varvara Buzilă, *Aspecte rituale și sărbătorești ale mărțișorului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, nr. X, Iași, 2010, p. 242.

fulgi și șase sori. Comercializarea monedei, care completează seria „Sărbătorile, cultura, tradițiile Moldovei”, serie de manifestări demarate din anul 2007, se realizează prin intermediul băncilor licențiate (foto 2).

Etnologul Varvara Buzilă, în articolul *Aspecte rituale și sărbătorești ale măștișorului*, aduce un pios omagiu măștișorului, prețuit de basarabeni⁵.

În Bulgaria, la întâi martie, o femeie bătrână confecționa, din două șnururi bicolore din lână sau din cânepă (simbioza alb-roșu), *marteniți*, *marta*, *marticika*, aspect avizat de Antoaneta Olteanu. Femeia experimentată respecta anumite prescripții ritualice: „De regulă, împletitura era realizată de cea mai bătrână femeie din casă, considerată a fi cea mai «curată». Femeia nu trebuia să se apropie de foc în acest timp pentru ca amuleta să nu își piardă puterea magică”⁶. Măștișorul se purta la mână până era văzută prima pasăre călătoare – de obicei, barză sau rândunică –, apoi se punea sub o piatră. În funcție de etatea, dorința, status-ul social al purtătorului, insectele de sub piatră îndeplineau o funcție oraculară, diferit aspectată pentru agricultor, păstor sau pentru fata cu status premarital: „dacă sub piatra respectivă găseau furnici sau gândaci era un semn bun, ce prevestea noroc la animale. Și tinerele fete încercau să își afle, prin intermediul măștișorului ursita. Astfel, dacă sub piatră erau furnici era un semn sigur că fata respectivă se va căsători cu un păstor. Mai mult, măștișorul era păstrat chiar și după încheierea ritualului, deoarece se credea că este un mijloc verificat împotriva deochiului”⁷. Predomină măștișoarele în alb și roșu, precum și „martenițele” cu fir albastru sau cu mărgel albastre.

Păpușile antropomorfe acroșate de bulgari în pomii înmuguriți au o tentă, un iz istoric și au, parcă, menirea de a (re)aminti că și noi românii avem pe porțile tradiționale din Maramureș motive antropomorfe. Conform unei legende, hanul Asparuh a avut un frate și o soră care au fost luați prizonieri. Prin intermediul unei păsări (rândunică / șoim etc.), Huba îl înștiințează pe Asparuh că fratele lor – Boian a murit. Se crede că întâmplarea s-a petrecut la 1 martie, în anul 681. Ața albă, acroșată de piciorul păsării-mesager, s-a impregnat de sângele păsării rănite / alteleori se menționează că firul alb a fost înroșit cu sângele lui Boian. În memoria lui Boian, hanul Asparuh a dat poruncă soldaților să poarte de 1 martie un șnur bicolor alb și roșu pentru a fi ocrotiți⁸. O altă legendă potențează faptul că șnurul răsucit a fost trimis soției sale de către Khan Asparuh pentru a o anunța că a supraviețuit în urma unei bătălii. Se crede că inițial, măștișorul bulgarilor avea rolul unei amulete; de firele îngemănate se aninau diverse elemente cu substrat magic, cu rol de protecție – ai, cochilie de melci, mărgel, monede, păr de cal⁹. Legendele Babei Marta/Marteniței (re)amintesc de Baba Dochia. Asemănările, mutațiile funcționale nu influențează măștișorul tradițional românesc, legendele despre Baba Dochia, ci subliniază, încă o dată, faptul că noi, românii, cei din prezent, avem obligația morală de a contribui la (re)afirmarea fenomenului „măștișor”.

Măștișoarele grecilor sunt bicolore (alb-roșu; alb-albastru; roșu-auriu) sau tricolore (alb-roșu-albastru) ori monocrome (fir roșu, panglică roșie). Conform Nataliei Golant, măștișorul era substituit cu podoabe din mărgel de sticlă sau din „mărgelan” [scheletul calcaros al unor animale marine, din încrengătura celenteratelor, roșii sau albe, din care se confecționează podoabe; coral] și erau purtate de copiii din anumite insule grecești : „Copiii din insulele Dodecanese purtau, în

⁵ vezi Varvara Buzilă, *Aspecte rituale și sărbătorești ale măștișorului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, ed. cit., pp. 239-261.

⁶ Antoaneta Olteanu, *Metamorfozele sacralului. Dicționar de mitologie populară*, București, Editura Paideia, 1998, p. 188.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Legenda măștișorului în Bulgaria*, <https://copiipovesti.blogspot.ro/2013/02/legenda-martisorului-bulgaria.html>, 28 februarie 2016;

⁹ *Măștișorul – o tradiție unică în Europa de Sud-Est*, <https://destepti.ro/1-martie-martisor>, 09 martie 2016.

primele zile ale lunii martie, inele sau mărgelile de sticlă sau din mărgelan în loc de mărtişoare”¹⁰. De exemplu, grecii, înainte de a purta firul bicolor îl expuneau cu o seară precedentă la lumina lunii, la lumina stelelor. Şnurul se încărca cu energie benefică. Funcţionează magia simpatetică, dorinţa purtătorului de a fi protejat (funcţia apotropaică). Copiii, tinerele fete purtau mărtişorul, la încheietura mâinii, la picior, pentru a fi apăraţi. Mai exact, mărtişorul era purtat „la degetul mâinii sau la degetul mare al piciorului stâng”¹¹. Uneori, mărtişorul se anina de un arbust de trandafir, alteori se purta până la sosirea păsărilor călătoare sau se lăsa sub o piatră timp patruzeci de zile pentru a vedea ce fel de insecte se adună (funcţie de prezicere)¹². În termenii lui Andrei Prohin, mărtişoarele se aninau şi la ferestrele şi uşile locuinţei pentru a-i conferi protecţie: „În tradiţiile grecilor, mărtişoarele puteau împodobi ferestrele, uşile, pentru a feri locuinţa de forţele răului sau deochi”¹³. Mărtişorul grecilor are funcţie apotropaică şi este corelat cu energia benefică a astrului selenar sau cu acţiunea soarelui, considerat nociv în luna martie.

Mărtişorul macedonenilor (*martinca, martinice, marte, moniak*), confecţionat din lână, în, mătase este bicolor (alb-roşu; alb-negru) şi tricolor (alb-roşu-negru) şi se poartă în ultima seară a lunii februarie. În prezent se întâlnesc şi mărtişoare cu figuri antropomorfe. La macedonenii musulmani (Debar), mărtişoarele, confecţionate de femei pentru bărbaţii din familie, erau purtate de copii¹⁴. În anumite sate, mărtişorul se arunca pe o apă curgătoare „pentru ca odată cu apa, să plece bolile şi răul”¹⁵.

Mărtişoare deosebite întâlnim în colecţia bunicuţelor românce de la Uzdin, Voievodina – Serbia (**foto 3**).

Mărtişuşul, adică şnurul, format din două fire răsucite, din binaritatea alb-roşu are o lungime de aproximativ 70 cm care se leagă, la 3 cm, la capete. La mijlocul mărtuşului / şnurului se anină câte un obiect strălucitor sau o mărgea metalică ori un „papuc” [o opincuţă care se poartă la costumul popular]. Şnurul cu obiectul respectiv se roteşte de trei ori în jurul degetelor arătătoare la o depărtare de aproximativ 5 cm. Se leagă la mijloc şi se lasă capetele libere, lungi de aproximativ 25 de cm (modelul vechi). Pentru modelul nou, capetele sunt cu mult mai scurte. Un astfel de mărtişor se poartă şi în prezent în Serbia la piept.

Suntem în asentimentul cercetătorului Andrei Prohin când afirmă că, în spaţiul cultural din sud-estul Europei, mărtişorul începe să se poarte în 28 / 29 februarie sau la 1 martie; la prima lună plină din luna martie; de Lăsatul Secului (înainte de Postul Mare); odată cu sosirea păsărilor călătoare. Purtarea mărtişorului este variabilă, în funcţie de: zile (1-3, 9, 25, 40), săptămâni (1/3), luni (1/3, inclusiv până în luna mai). Uneori limita este o sărbătoare (Mucenici, Bunavestire, Sângirz, Florii, Paşti), alteori până îşi fac apariţia păsările migratoare, şerpii, până cântă cucul, până la seceriş, până se coc cireşele, până se uzează amuleta¹⁶.

4. Concluzii

Mărtişorul, indiferent în ce zi este sărbătorit – 1 Martie (Calendarul Gregorian) sau 14 Martie (Calendarul Iulian) subliniază unitatea în diversitate. Mărtişorul va dăinui atâta timp cât va

¹⁰ Natalia Golant, *Morfologia şi geografia unei practici est-europene şi balcanice*, în *Mărtişorul*, ed. cit., pp. 20-21.

¹¹ Varvara Buzilă, art. cit., p. 258.

¹² Georgios A. Megas, *Greek Calendar Customs*, Published by Athens, Athens, 1963.

¹³ Andrei Prohin, *Mărtişorul în sud-estul Europei*, în *Sub semnul Mărtişorului*, Chişinău, Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Muzeul Naţional de Etnografie şi Istorie Naturală, Societatea de Etnologie din Republica Moldova, coordonator: Varvara Buzilă, 2015, p. 75.

¹⁴ Natalia Golant, *Morfologia şi geografia unei practici est-europene şi balcanice*, în *Mărtişorul*, ed. cit., p. 19, p. 22, p. 25.

¹⁵ Andrei Prohin, *Mărtişorul în sud-estul Europei*, în *Sub semnul Mărtişorului*, ed. cit., 2015, p. 75.

¹⁶ *Ibidem*.

persista șnurul bicolor. Mărțișorul, întâlnit la popoarele din sud-estul Europei, analizat din perspectiva identității naționale și globalizării, reprezintă o valoare culturală unică, lăsată moștenire de la străbuni.

BIBLIOGRAPHY

*** *Mărțișorul*, Coordonatori: Mihaela Bucin, Natalia Golant, Otilia Hedeșan, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2016.

****Sub semnul Mărțișorului*, Chișinău, Ministerul Culturii al Republicii Moldova, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Societatea de Etnologie din Republica Moldova, coordonator: Varvara Buzilă, 2015.

Buzilă, Varvara, *Aspecte rituale și sărbătorești ale mărțișorului*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, nr. X, Iași, 2010.

Megas, Georgios A., *Greek Calendar Customs*, Published by Athens, Athens, 1963.

Olteanu, Antoaneta, *Metamorfozele sacrului. Dicționar de mitologie populară*, București, Editura Paideia, 1998.

Răchișan, Delia-Anamaria, "March and the March Amulet", in *The Scientific Journal of Humanistic Studies*, nr. 10 / year 6, March, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014, pp. 15-18.

Răchișan, Delia-Anamaria, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013.

Webografie:

Legenda mărțișorului în Bulgaria, <https://copiipovesti.blogspot.ro/2013/02/legenda-martisorului-bulgaria.html>, accesare site: 28 februarie 2016;

<http://tv7.md/ro/social/bnm-a-pus-in-circulatie-moneda-martisor-din-argint/>, accesare site la data de 28 februarie 2016.

Mărțișorul – o tradiție unică în Europa de Sud-Est, <https://destepti.ro/1-martie-martisor>, 09 martie 2016.

ANEXA FOTO– Fotografii realizate de Delia-Anamaria Răchișan

Foto 1a: Șnur cu canafi, unul alb și unul roșu, drapelul României în miniatură; ramură verde,
Meșter popular: Rodica Belea, Timișoara – Banat, 2016.

Foto 1b: Șnur tricolor, cu floricele în culorile drapelului României; cu o cărticică în care sunt trecute date importante despre semnificația zilei de „1 Decembrie” – Ziua Națională a României,
Meșter popular: Rodica Belea, Timișoara – Banat, 2016.

Foto 1c: Mărțișoare tricolore, date 2007, anul integrării României în Uniunea Europeană, **Colecția:** Rodica Belea, Timișoara – Banat, 2016.

Foto 1d: Mărțișoare tricolore, datate 2007, anul integrării României în Uniunea Europeană, **Colecția:** Rodica Belea, Timișoara – Banat, 2016.

Foto 2: Monedă comemorativă, din argint, dedicată Zilei Mărțișorului, dată 23 februarie 2014, Republica Moldova; Avers-ul: stema Moldovei, anul 2014, valoarea nominală de 50 de lei. Revers-ul: în centru, imaginea unui mărțișor–simbol al primăverii, de jur împrejurul monedei este gravată cu majuscule inscripția „MĂRȚIȘORUL”, șase fulgi și șase sori, **Emitent:** Banca Națională a Republicii Moldova, <http://tv7.md/ro/social/bnm-a-pus-in-circulatie-moneda-martisor-din-argint/>, accesare site la data de 28 februarie 2016.

Foto 3: *Mărțișoare vechi românești* – obiecte-simbol animate de șnur: mărgeluță; obiect strălucitor din metal; un „papuc” din textile [o opincuță care se poartă la costumul popular], **Autoare:** bunicuțele de la Uzdin, Voievodina – Serbia, 2016.